

Pae ora | mō ngā tāngata katoa o Aotearoa

Tauākī Kaupapahere Kāwanatanga mō te Hauora: 2022–2024

E ngā mātāwaka huri noa, tēnā koutou katoa

He kaha te tūāpapa o tō tātou rāngai hauora: he hunga mahi whai pūkenga, pūmau hoki, ngā hapori ngākau whiwhita, turipū hoki, me te āheinga ki te mahi ngātahi kia tutuki ai ngā mahi e tika ana. Engari e mōhio ana mātou tērā ngā āheinga ki te kimi hua, ā, me hangā e tātou tētahi pūnaha hauora anamata e pai ake ai te mahi mō tātou katoa.

Kua aua atu te wā, puta noa i ngā putanga hauora rerekē, e ririte ana te parea o ētahi tū rōpū: te Māori, ngā iwi o Te Moana-nui-a-Kiwa, te hunga whaikaha, me te hunga wheako i te tōritetanga nā runga i te āhuatanga hauora, ahurea, mātāwaka, ira tangata, hōkakatanga, te wāhi noho, te whiwhinga moni, me ētahi atu take.

Ko tā te pūnaha hauora hou he whakarato i te āheinga ki te whakatau i ēnei raru mauroa me te hanga i tētahi pūnaha e hāngai ana ki Te Tiriti, he mana ōrite, he tūhonohono, ā, i poua ki te whānau. Mā te pērā, ka toitū ake, ka manawaroa, ka heke te utu, ā, ka mātua whakarite kia tū tonu mō ngā whakatipuranga, me te whakahaere i ngā wero o te anamata.

He mārama noa tō mātou tūruapō: kia eke ngā tāngata katoa o Aotearoa ki te pae ora. Ko te tikanga o tēnei, ka roa ake te ora o te tangata me ngā whānau, ka piki ake te kounga o te oranga, he wāhanga nō ngā hapori ora, whakatapoko, manawaroa hoki, ā, e noho ana i ngā taiao e tautīnei ana i tō rātou oranga.

Ko te Tauākī Kaupapahere a te Kāwanatanga e whakaatu ana i ngā manakohanga o te Kāwanatanga mō te pūnaha hauora ki te whakatakoto i ngā ratonga, ngā kaupapa me ngā rangatōpūtanga ki te tiaki, te whakatairanga me te whakapai ake i te hauora me te oranga, kia puta te mana ōritetanga me te whakarato i a pae ora.

E kore e tutuki i a tātou i te pō kotahi: ka roa tonu e mahi ana, e haumi ana, otirā me te mahi ngātahi a ngā hinonga katoa me ngā tāngata i tō tātou rāngai hauora. Ko tā tēnei Tauākī Kaupapahere a te Kāwanatanga he tīmata i te huarahi, mā te whakatakoto i ngā kaupapa matua me nga manakohanga o te Kāwanatanga mō ngā tau e rua o te pūnaha whakahou.

Nō reira, tēnā koutou katoa

Andrew Little

Andrew Little, Minita Hauora

E tohutohu ana te Tauākī Kaupapahere Taupua a te Kāwanatanga i te pūnaha hauora hou

me te whakatakoto i ngā kaupapa matua, ngā whāinga, me ngā manakohanga mō te pūnaha hauora ka utua e te kāwanatanga i Aotearoa.

Ka whakatakakoto he aha ngā manakohanga o te Kāwanatanga mō ngā kawenga me ngā whakatutukihanga i roto i te pūnaha hauora, me te āhua o te ine, te aroturuki me te pūrongo i te angitu.

E aro ana te Tauākī Kaupapahere Taupua a te Kāwanatanga ki ngā tau e rua – mai i te Hūrae

2022 ki te Hune 2024 – me te whakarato i te tūāpapa mō te ahunga pae tawhiti, me ngā putanga e manakohia ana, ka āhua roa ake ki te kawē.

Ka whakatakoto hoki i ngā manakohanga mō te Mahere Hauora o Aotearoa, e whakaatu ana ka pēhea te kawē a ngā hinonga hauora rerekē i ngā kaupapa matua a te Kāwanatanga me ngā ratonga hauora ki ngā tāngata katoa o Aotearoa.

Ka kitea te Tauākī Kaupapahere a te Kāwanatanga katoa i runga i te paetukutuku a Te Manatū Hauora.

Ngā kaupapa matua

E ono ngā kaupapa matua o te Tauākī Kaupapahere a te Kāwanatanga hei ārahi i te pūnaha hauora me te āhua o te kawae i ngā ratonga.

Te whai i te mana ōrite i ngā putanga hauora

He rerekē te āheinga o ngā tāngata whai matea rerekē, me ngā taumata huanga rerekē, ki ngā huarahi me ngā rauemi, e puta ai ngā putanga hauora mana ōrite. I roto i te pūnaha whakahou ka pēnei pea te āhua:

- Te whai i te mana ōrite i te hauora me te oranga
- Te whakanui i ngā motika me ngā takohanga o ngā hapori kua parea

Kia noho ora te tangata i ō rātou hapori

Te whakaarotau i te āraitanga i poua ki te hapori, ngā ratonga tautoko me te maimoatanga, i poua ki te whānau, he haumarū ā-ahurea, ā, e hāngai ana ki te oranga o ngā tāngata – pātata ki ō rātou wāhi noho, wāhi mahi, wāhi ngahau hoki. I roto i te pūnaha whakahou ka pēnei pea te āhua:

- Te whakapaitanga o ngā kawenga ratonga puta noa i ngā ratonga hauora katoa, tae atu ki te uruparenga, ngā ratonga matihiko me ngā whatunga hōhipera, me te tautuhi me te whakataua i ngā rerekētanga tika-kore o te tiakanga hauora
- Kāore i whakararuha ngā ratonga hauora, ā, kia haumarū te hunga whakauru ratonga

Te whakarite i tētahi pūnaha hauora toitū ā-ahumoni

Ka whakahaeretia, ka tohatohahia ngā rauemi mā te huarahi e tutuki pai ai ngā taumata pai rawa o te hauora taupori me te mana ōrite i roto i ngā rauemi me ngā pūtea e wātea ana, i tē wā nei, i muri nei hoki. I roto i te pūnaha whakahou ka pēnei pea te āhua:

- Ka kawea te panonitanga mā te huarahi e whakaiti ana i te mōrearea ki te haerenga tonutanga o te tiakanga
- Te tiaki tonu i ngā whakaarotau me ngā hōtaka o te wā nei

Te tāmāu i Te Tiriti o Waitangi puta noa i te pūnaha hauora

Ka taea e te Māori te whakahaere i tō rātou ake hauora me te oranga, me te whakatutuki i ngā putanga hauora taurite, e āhei ai te Māori ki te noho ora, kia haumako ai hei Māori hoki. I roto i te pūnaha whakahou ka pēnei pea te āhua:

- Te whakapakaritanga o ngā hautūtanga Māori me ngā whakataunga take
- Te pikinga o te āheinga ki ngā ratonga i poua ki te kaupapa Māori me te whānau.

Te whakawhanake i ngā kaimahi hauora o anamata

Te whakatipu me te whakawhanake i te hunga mahi manawaroa, kanorau, toitū hoki e urupare ana ki ngā hiahia o te tangata me ngā whānau, otirā e noho ana hei tauira o ngā hapori e mahi nei rātou. I roto i te pūnaha whakahou ka pēnei pea te āhua:

- Ngā ratonga haumarū ā-ahurea i poua ki te ao Māori, ā, i tāparetia hoki e te ao Māori
- Te whakaiti i te pānga ki te hunga mahi hauora, ā, kia tautokona ngā kaimahi

Te whakatakoto i te tūāpapa kia angitu ai te pūnaha hauora anamata

Ka hangaia he ahurea me te wairua hoki, i poua ki Te Tiriti, hei whakapakari i te aranga ki te āraitanga, te tiakanga me te whakatairanga i te oranga o te tangata me ngā whānau. I roto i te pūnaha whakahou ka pēnei pea te āhua:

- Te mahi ngātahi, i te taha o ngā hapori, me ētahi atu rōpū
- Kia rangona te reo o ngā kiritaki, ngā whānau me ngā hapori i te pūnaha – te hiki i te ahunga ki te mana ōrite o te whakatapoko, te kounga o te tiakanga me ngā putanga